

Jogtörténeti tanulmányok VIII.

Szerkesztette:

Béli Gábor, Kajtár István, Szekeres Róbert

Pécs, 2005.

Kiadja a PTE ÁJK

Felelős kiadó:
Dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet dékán

Készült:
Aguti Nyomda, Pécs

Csizmadia Andor

A diakónusi rend egyházi alkotmánytörténetének vázlata

A diakonátus kezdetektől fogva jelen van és beépült az egyházi hierarchiába. Mégis, idővel csak a papságra lépők számára lett egy átmeneti fokozat. Az utóbbi pár évtizedben viszont ismételten lehetőség nyílt az állandó diakonátus helyreállítására. Magyarországon a XX. század utolsó évtizede adott teret e klerikusi rend felvételére és gyakorlására. Így nyer aktualitást, hogy jelen tanulmány keretében bemutatásra kerüljön ez az intézmény.

Az első diakónusokról az Újszövetség tudósít. Ma már sokat vitatják, hogy a Hetek kiválasztása a diakónusokról szól-e, mindenesetre valószínűsíthető, hogy az ApCsel megírásakor rögzült állapotot vetítik vissza a kezdeti történeti eseményekre.¹ A szent rend különböző fokozatai eredendően egy-egy szolgálatot jelentettek, a hierarchikus sorrend csak évszázadokon keresztül alakult ki. Későbbiekben a papi ordó és a szolgálatok közötti differencia jelent meg, I. Ince pápasága idején már egyértelműen beszélhetünk felsőbb és alsóbb rendekről. A diakónus szentelése már püspöki kézfeltétellel történt, akit saját szolgálatára rendelt. Egyes egyházmegyék diakónusainak száma igen változó volt.²

Az első öt évszázad a diakonátus fénykora. A diakónusok feladata volt a hívők felkeresése otthonukban, szükségleteik felmérése, a kórházakban a betegek és ínséget szenvedők ápolása, a kikötővárosokban a tengerpart végigpásztázása és a hajótöröttek összegyűjtése. Ők szedték össze és osztották szét az adományokat, üldöztetés esetén a börtönökben felkeresték a foglyokat. A vértanúk holttestét is ők vették át és jegyezték fel mennyei születésnapjukat. Mindezt a püspök megbízatása alapján, annak szolgálatában, gyakorolva az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit.

A másik lényeges terület a liturgia végzése folyamán jelentkezett. Ők fogadták a szertartásra érkezőket, a szertartás megkezdését megelőzően bezáratták a templom ajtaját. Biztosították a szentmise nyugalalmát. Ők vitték a kenyeret és a bort az oltárra, s vették át a hívek adományait. Segédkeztek az

¹ LANGGÄRTNER 16.

² SZUROMI II. 10-12.

áldoztatásban, két szín alatti áldoztatásnál ők tartották a kelyhet, szentmise után ők vitték el az Oltáriszentséget a távollévő betegeknek.³

Az V. századtól a diakónusok száma folyamatosan csökkent, végül a tonsura felvételét követően a pappá válás útján nyugaton már a kisebb rendeket követően nem is kötelező a felvétele, funkcionális jelentősége pedig megszűnik, hiszen a lényegi feladatait a presbiterek ellátják, amely fokozatban lévő klerikusok száma kielégítő mértéket öltött. Bár az érett középkorban még komoly polémia alakul ki a XIII. században, hogy gyóntathat-e egy diakónus, amelyet némely helyi zsinat szükség esetére támogatott, de a Maux-i és a Poitiers-i Zsinat 1280-ban egyértelműen elítélt. Feladata egyre inkább a püspök melletti liturgikus segédkezésre korlátozódott, amely az állandó diakónusi tisztséget mellőzhetővé tette. A középkor folyamán az archidiakónusi tisztség jelentett a magasabb ordóban lévők számára konkurenciát, hiszen ez a hatalom mind az egyházmegyei vagyongazdálkodásban, mind az egyetemi oktatásban domináns volt, ráadásul sok helyen önálló jurisdikcióval is bírt. Püspöktől való független hatalmát biztosította továbbá, hogy személyét a káptalan választotta meg.⁴

Rómában a III. századtól kezdve valamennyi diakónus a hét pasztorális régió valamelyikének élén állt, amíg a presbitereknek egy-egy kisebb *titulus*-a (a későbbi plébániája) volt. A diakónusok az anyagi javak kezelésével és a segítői szolgálat irányításával voltak megbízva. A Neocesareai zsinat a IV. század elején azt kérte, hogy akármilyen fontosak és nagy létszámúak is legyenek az egyházak, egyikükben sem legyen hét diakónusnál több az ApCsel 6,1-6 emlékére.⁵ Ez a még Sevillai Izidor⁶ által is emlegetett, ám főleg Keleten kevésbé betartott⁷ szám növelte a diakónusi rend tekintélyét, és arra ösztönözte a diakónusokat, hogy eredeti feladataikat egyre inkább más klerikusokra hagyják. Egyre nyíltabban liturgikus teendőiken keresztül határozzák meg önmagukat, és összeütközésbe kerülnek a presbiterekkel.

A diakónusok feladatait egyre inkább más hivatalok betöltői végezték. Az *Apostoli Hagymány*-ban a szubdiakónusoknak már az a feladata, hogy kövessék a diakónust. Azok, akik „követték a diakónust”, hamarosan annak „akolitusai” váltak.⁸ Az akolitusok feladata, hogy a *fermentum*-ot, a püspök Eucharisztia-részét a városi presbitereknek elvigyék. Ők azok, akik ezt a távollévőkhöz is eljuttatták. A hostiáriusok csupán olyan feladatot láttak el,

³ LANGGÄRTNER 24.

⁴ SZUROMI II. 133-134.

⁵ Neocesarea-i zsinat (314 vagy 319), 15. kánon

⁶ SEVILLAI Izidor, *De ecclesiasticis officiis* 2, 8.

⁷ Justinianus idejében 100 diakónus van Konstantinápolyban. Vö. JUSTINIANUS, *Novellae* III, 1.

⁸ *Const. apostol.* II 28, 6.

amely régebben a diakónusok dolga volt. Feltételezhetjük, hogy az alsóbb hivatalok a diakónusi feladatok újbóli elosztásából jöttek létre. Pontosabban: a szubdiakónus helyzete közelített a diakónuséhoz. 400 körül Keleten a Laodiceai zsinat igyekezett megakadályozni, hogy a szubdiakónus a diakónus liturgikus feladatait bitorolja. Csupán az ajtók őrzésére kellett szorítkozniuk.⁹ Úgy tűnik, a szubdiakónusok átvették a diakónusok életére vonatkozó fegyelmet. A IV. század végének afrikai zsinatai előírták „az oltárnál szolgáló” klerikusok önmegtartóztatását.¹⁰ A *Canones in causa Apiarii* (419–425) ezt az elvárást kiterjesztette a szubdiakónusokra is, „akik szent titkokkal állnak kapcsolatban.”¹¹ I. Leó pápa (440–461) megerősítette ezt az elvárást a szubdiakónussal kapcsolatban. Leó különbséget tett *sacerdotes* (püspök és presbiterek), *levitae* (diakónusok és szubdiakónusok) valamint *clerici* (a többi szolgálat teljesítője) között.¹²

Már Cyprianusnak is emlékeztetnie kellett arra, hogy a diakónusi hivatalt az apostolok alapították, és nem maga az Úr. A diakónusok néhány helyen valószínűleg megkíséreltek a presbiterek helyére állni. Az Arles-i zsinat (314) emlékezteti őket arra, hogy nem szolgáltatathatják ki az Eucharisziát, és hogy kötelesek megadni a presbitereknek az őket megillető tiszteletet. Nicea megtiltotta nekik, hogy a presbitereket áldoztassák, vagy hogy a püspökök előtt menjenek áldozni. A püspök vagy egy presbiter kezéből kell áldozniuk, és mindig utánuk. Nem ülhetnek a papok között. „A diakónusok maradjanak meg saját hatáskörükben, és ne feledjék, hogy a püspök szolgálja, és hogy a presbitereknél egy fokkal alacsonyabban helyezkednek el.”¹³

A 378 körül – Rómában összeállított – ismeretlen szerzőjű *Ambrosiaste*, tanúskodik a diakónusok és presbiterek között meglévő feszültségről.¹⁴ Jeromos még hozzáteszi: a diakónusok nem nagyobbak a papoknál!¹⁵ A presbiterek egyre inkább a diakónusoknak fenntartott feladatokat látják el, amíg felelősségük és önállóságuk egyre nő a városi *titulus*-okon és a vidéki plébániákon. Azok a diakónusok, akik a presbitereknek fenntartott liturgikus és tanítói feladatokat akarták ellátni, épp fordítva járnak: a presbitereknek alárendelve a püspökkel való közvetlen kapcsolatuk csökken, és végül már nem marad semmilyen sajátos feladatuk. A Birodalom egyházának klérusa

⁹ 21.22.43. kánonok

¹⁰ Karthágói zsinat (390), 2. kánon

¹¹ Karthágói Zsinat 25. kánon

¹² I. NAGY SZENT LEÓ, *Ep.* 14, 4 Tesszalonikai Anasztasioshoz [PL 54, 672-673].

¹³ Arles-i zsinat (314) 15. 18. 19. kánon

¹⁴ A *De jactantia Romanorum diaconorum* c. traktátus [CSEL 50, 193–198] a diakónusok szemére veti, hogy azok el akarják foglalni a presbiterek helyét, megtagadják saját feladataikat, és nem törődnek mással, csak a liturgikus énekekkel.

¹⁵ SZENT JEROMOS, *Littera* 146 a *Evangelus* [PL 22, 1192–1195].

egyre inkább megfelelnek a szolgálatról, és inkább a papság szakrális felfogását részesíti előnyben, amelynek elérésére a *cursus* valamennyi fokozata törekszik. A diakónusok az első, akik ennek következményeit elszenvedik.

Az V. század vége felé Pszeudo-Dionysios gondolata erőteljesen hat Keleten és Nyugaton egyaránt. Dionysios hierarchikus égi és egyházi világában a létezők attól a rendtől kapják rendeltetésüket és feladatukat, amelyben elhelyezkednek. Az égi hierarchia két triászból áll. Az első triászba tartozik az egyházfők vagy püspökök rendje, a papok rendje és „liturgoszok” vagy egyházi szolgálatot betöltők rendje. Ez utóbbi a diakónustól aostiáriusig tartó egyházi rendeket foglalja magába. A diakonátus most már nem jelent sajátos feladatot a papoknál alacsonyabb többi rendhez képest.¹⁶

Az V. század vége felé a klérus *cursus*-át a liturgikus teendők határozzák meg. Megkövetelik például az önmegtartóztatást azoktól, akik a szentélyben szolgálnak, vagy a szentélyhez közelítenek. I. Leó pápa szerint az az ideális, ha a papság és püspökség elérése előtt végigjárják a *cursus* valamennyi fokát, és betartják a megfelelő időközöket.¹⁷ A fokok (*gradus*) száma és elnevezése változó. Rómában Cornelius pápa idejében nyolc fokozat volt.¹⁸ Az V. században már nem említik sem aostiáriust, sem pedig az ördögűzőt.¹⁹ A *De septem ordinibus* szerzője az V. század elején fosszorokról, ostiáriusokról, lektorokról, szubdiakónusokról, papokról, püspökökről beszél.²⁰ A Dél-Galliában, 480 körül összeállított *Statuta Ecclesiae antiqua* ismét egy nyolc egyházi hivatal tartalmazó listát javasol, amelynek tagjai *ordinatio*-ban részesülnek: a püspököt, presbitert és diakónust kézrátétellel, az alsóbb rendek jelöltjeit (a szubdiakónust, akolitust, ördögűzőt, lektort, ostiáriust) pedig valamilyen kegyeszer átadásával iktatják be. Ily módon az egykor önálló és hatékony hivatalok a papság felé vezető *cursus* állomásaivá váltak. A Veronai Szertartáskönyv (560-580 körül) tartalmaz egy imát a püspök és presbiter „felszenteléséhez”, valamint egy másikat a diakónus „megáldásához”. Ez utóbbit lényegében liturgikus szolgálatra ordinálták, és a szüzesség példaképének kellett lennie.

Az egyházi *cursus* fejlődésében ekkor még gyakran vannak ugrások (*per saltum*). Rómában, a XI. században csupán a szubdiakónusság az egyetlen kötelező lépcsőfok a magasabb tisztségek eléréséhez. 687 és 891 között

valamennyi pápa volt szubdiakónus. Öten diakónusok voltak, mielőtt püspökké választották volna őket, kilencen szubdiakónusból presbiterek, majd püspökök lettek.

A diakónusok egyik régi feladata, a közösség javainak kezelése szintén megszűnik. A Khalkedoni zsinat (451) jóváhagyja az ilyen irányú fejlődést: valamennyi püspök „a saját klérusából” (26. kánon), és nem szükségszerűen a diakónusok közül kiválasztott gondnokra bízva az ilyen feladatot. A szegényekről gyakran a rendházak gondoskodnak. Nagy Szent Gergely idejében Szent Péter gazdag örökségét klerikus – ami azt jelentette, hogy legalább tonzúrát viselő – *difensores* illetve *notarii* kezelték.

Keleten a Trulluszi zsinat (692) megkérdőjelezi az ApCsel 6,1-6 példaértékűségét. Az a Hét – mondja a zsinat – nem volt sem diakónus, sem presbiter, sem pedig püspök. Olyan személyekről van szó, akiket „megbízta az akkori gyülekezet közös gondjainak intézésével [...] Példát adtak a szeretetből” (7. kánon). A IX. század végén Keleten a diakónusok még mindig a klerikusok egyik állandó rendjét alkotják, ám csupán liturgikus feladataik vannak. A bizánci rítus két lépcsőfokot ismer, amely a szent szolgálatokra készít elő: egyik a lektor (vagy kántor), a másik pedig a szubdiakónus. Mindkét fokozat a *cheirotésia*-val nyerhető el, s elérésük kötelező a diakónusság előtt.²¹ A szubdiakónusságot azonban gyakran a lektorsággal együtt vagy éppen közvetlenül a diakónusság előtt veszik fel. A Nyugaton érvényben lévő *Apostoli Konstitúció* rituáléja szerint a szubdiakónusnál és lektornál alacsonyabb rendekbe történő felvétel kézrátétellel és a kegyeszer átadásával történik. A diakónusok feladata Nyugaton is gyakorlatilag csak a liturgikus tevékenységekre szorítkozik.²² A vidéki plébániák létesítésekor a zsinatok kitartanak a mellett, hogy papot küldjenek oda. Eszükbe sem jut, hogy diakónusokat hívjanak.²³

A X. századtól kezdve, legalábbis a Szent Birodalomban, a szentelési szabály a *per gradum*. Ennek alapja a Magonza által 950 körül összeállított *Pontificale romano-germanico*. Ez a folytonosság megszakítása nélkül illeszkedik az előző századok *Ordines Romani* hagyományába, csak még számos germán rituális elemmel is kiegészíti azt. A diakónus-szentelés része az evangéliumos könyv átadása, amely azt a küldetést jelzi, hogy a diakónus feladata az evangélium liturgikus hirdetése. Úgy tűnik, a diakónus közelebb

¹⁶ PSZEUDO-DIONYSIOS, *Az egyházi hierarchia* V, 7; V, 6 [PG 3, 506-508].

¹⁷ I. NAGY SZENT LEÓ, *Ep.* 6, 6 Tesszalonikai Anasztaszioszhoz [PL 54, 620]. Ő maga diakónus volt, amikor püspöknek jelölték. Vö. L. DUCHESNE, *Le Liber Pontificalis* I, Paris, de Boccard, 1981, 238-239.

¹⁸ CESAREAI EUSEBIOS, *Hist. Eccl.* VI 43.

¹⁹ *Siricius dekretálisai* [PL 13, 1142-1143]; *I. Ince dekretálisai* [PL 20, 604-605].

²⁰ PSZEUDO-JEROMOS, *Ep. XII de septem ordinibus ecclesiae* [PL 30, 150-162].

²¹ A VIII. században rögzül a szóhasználat: a *cheirotónia* szó a püspök, a presbiter és a diakónus szentelésénél, míg a *cheirotésia* az alacsonyabb rendek esetében használatos. Így a Niceai zsinat 15. kánonja is.

²² PSZEUDO-JEROMOS, *De septem ordinibus* c. művében azt írja, hogy a diakónusok „ne távolodjanak el az Úr templomától [...] Ők Krisztus oltára [...]”. Diakónus nélkül a papnak nincs neve, sem gyökere, sem funkciója” [PL 30, 153].

²³ Aix-la-Chapelle-i zsinat (817), 11. kánon

van a szubdiakónushoz, mint az áldozópaphoz. Ez utóbbi az Eucharisztia embere, a diakónus pedig segít neki az oltárnál. Ezt a rituálét a germán császárok reform szándékai miatt vezették be Rómában a X. század végén. Róma a Birodalomban alkalmazott *per gradum* alapján csatlakozott a klérus *cursus*-ához. Ettől kezdve a szentelés rítusának története tökéletes folytonosságról tanúskodik. Az I. Lateráni zsinat (1123) 7. kánonja, valamint a II. Lateráni zsinat (1139) 6. kánonja megfosztja hivatalától azt a klerikust, aki a szubdiakónusság elnyerése után megházasodik. A II. Lateráni zsinat 7. kánonja kimondja, hogy az ilyen házasság semmis. Ettől kezdve a latin egyház csak nőtlen férfiakat szentelt.

Az első évezred valamennyi patrisztikus és liturgikus szövege említi a püspök-, presbiter- és diakónus-szentelést, ám nyíltan egyik sem kérdőjelezi meg bármelyik ilyen felszentelés szentségi jellegét.

A hivatalok története azt mutatja, a papi feladatok olyan irányba fejlődtek, hogy magukba olvasztották az alacsonyabb funkciókat. Mikor a klérus *cursus*-a megszilárdult, valamennyi lépcsőfok valami kiegészítést tartalmazott a nála alacsonyabb fokozathoz képest: amit egy diakónus tesz, azt megteheti egy presbiter is. A hierarchia csúcsán álló püspök valamennyi egyházi funkciót gyakorolhatja. A hatáskörök összesűritése, az alacsonyabb funkciók magasabbal való helyettesítése, a diakónusok eredeti hatáskörének több, alárendelt klerikusi funkcióra való szétaprózódása, a *per gradum* szerint történő magasabb hivatalba jutás világossá tesz, hogyan veszítette el létjogosultságát a diakonátus mint önálló hivatal. A diakónusok számára nem maradt más, csupán a papságra készülő által *ad tempus* végzett liturgikus feladatok.

Mindenesetre az ezredfordulóra a különböző egyházi hivatalok versenyében a diakónusi ordó alulmaradt, feladatát más tisztségviselők átvették, hiánya nem jelentkezett. A hagyományosan diakónusi feladatokat pedig ellátták a papságra készülő ifjak, akik átmenetként ebben az állapotban szolgáltak.²⁴

A diakonátus szentségi jellege és a papi ordóban betöltött helye a középkorban és a modern korban is foglalkoztatta a teológusokat, az állandó diakonátus megújításának gondolata pedig csak a II. Vatikáni Zsinat (1962–65) keretében érlelődött meg, s vált lehetségessé visszaállítása. Jelenleg tehát az egyházi rendnek három fokozata van, amelyből a legelső a diakónus.²⁵ Hannes Kramer német nemzetiségű szociális munkás kezdeményezésére 1951-től alakultak meg az első diakónusi körök, először Németországban, majd szerte az egész világon. Nagy részben az ő érdeme, hogy létrejött a

nemzetközi diakónusi mozgalom. 1968-ben történtek meg az első állandó diakónusszentelések, s most jelenleg a világban huszonhétezer fő működik a szentelési kegyelem állapotában. Feladataik igen szerteágazóak, elmondható, hogy a diakónusi hivatal ezeröttszáz évvel ezelőtti virágzásához képest most keresi identitását és helyét a kereszténység megváltozott környezetében.²⁶

A diakonátus, mint a hierarchia állandó foka visszaállításának gondolata viszont nem a II. Vatikáni Zsinaton született meg. Felmerült már a II. világháború előtt is, de igazából 1945 után dolgozták ki, főként német nyelvterületen. Az a kihívás, hogy megfeleljenek a közösségek lelkipásztori igényeinek, amikor a papok a börtönökben ültek, szétszórattak, vagy meghaltak, odavezetett, hogy komolyan foglalkozzanak ezzel az elképzeléssel. Különböző szakemberek hamarosan elkészítették a diakonátus teológiai és történelmi aspektusairól szóló tanulmányaikat. Néhányan, akik diakónusi hivatást éreztek, egy diakonátusi közösségnek nevezett csoportot alapítottak. Az egyház biblikus, liturgikus és ökumenikus mozgalmakból kinövő, megújult teológiája szélesre tárta a kaput a diakonátus, mint a hierarchia állandó rendje visszaállításának lehetősége előtt. Így a zsinat előestéjén az egyház néhány jelentős területén igen elevenen élt ez az elképzelés, a zsinat idején pedig számos püspököt és szakértőt befolyásolt. Bár a kezdeményezők elsősorban laikusok voltak, teológusok is csatlakoztak a megújítási mozgalomhoz. Fontosabb személyiségek: *Karl Rahner, Heinz Fleckenstein, Yves Congar OP, Jean Colson*. A teológusokhoz csatlakozott a Karitász és több missziós püspök is.

Azok az okok, amelyek arra készítették a II. Vatikáni Zsinatot, hogy lehetőséget teremtsen az állandó diakonátus visszaállítására, mindenekelőtt az egyházzal szembe forduló dogmatikai konstitúcióban, a *Lumen Gentium*-ban, valamint az egyház missziós tevékenységéről szóló dekrétumban, az *Ad Gentes*-ben találhatóak meg. A *Lumen Gentium* dogmatikus jellege miatt először az állandó diakonátusról szóló megfogalmazásainak kialakulását tekintjük át.²⁷

A zsinat első szakaszában (1962) a diakonátus kérdése nem keltett különösebb érdeklődést. Ez arra késztetett néhány zsinati atyát, hogy jelezzék: a diakonátusról nem történik említés abban a fejezetben, amely a püspökségről és a presbiterségről szól. Ám az első és második ülés közötti időben (1962–63) néhány zsinati atya felvetette az állandó diakonátus visszaállításának lehetőségét. Némelyek az előnyeiket taglalták missziós és ökumenikus téren, mások óvatosságra intettek. Többségüket azonban elméleti problémák helyett gyakorlati kérdések foglalkoztattak: mindenekelőtt a nők férfiak felvétele, és ennek kihatása az egyházi nőtlenségre.

²⁴ LANGGÄRTNER 31.

²⁵ SZUROMI I. 84.

²⁶ KRAMER 205.

²⁷ HORNEF 7-14.

Az elsőhöz képest a második szakasz (1963) nagyobb időszakot ölelt fel és igen lényegesnek bizonyult a zsinat szándékainak világossá tétele szempontjából.²⁸ Az állandó diakonátussal kapcsolatos három felszólalást „alapozónak” tekinthetjük abban az értelemben, hogy valamiképpen kijelölték a vita során felmerülő dogmatikai és gyakorlati irányokat és paramétereket. A felszólalók *Julius Döpfner* bíboros, *Joannes Landázuri Ricketts* és *Leo Joseph Suenens* voltak. A többi hozzászóló az általuk felvetett témákat elemezte tovább.

Kezdjük azokkal a zsinati atyákkal, akik az állandó diakonátus visszaállítása mellett voltak! Ők ragaszkodtak ahhoz, hogy a zsinat csupán az állandó diakonátus visszaállításának *lehetőségét* vizsgálja meg, akkor és ott, ahol az illetékes egyházi hatóság azt szükségesnek találja. Nem volt olyan javaslat, hogy állandó diakonátus visszaállítása *kötelező* legyen valamennyi helyi egyház számára. A témához hozzászóló atyák látták, hogy az egyháznak milyen haszna származhatna egy ilyen döntésből gyakorlati és pasztorális szempontból. Az állandó diakónusok jelenléte segíthetne megoldani a paphiányból fakadó pasztorális problémákat a missziós, valamint az üldözéseknek kitett területeken. A diakónusi hivatások előmozdítása így jobban kiemelhetné a presbiterséget. Segíthetne a latin egyház más olyan egyházakkal való ökumenikus kapcsolatainak javításában is, amelyek megőrizték az állandó diakonátust. Továbbá azok a férfiak, akik intenzívebben kívánnának az apostolkodással foglalkozni, vagy azok, akik már foglalkoznak vele valamelyik szolgálat formájában, a hierarchiához tartozhatnának. Végezetül, ha nős férfiak is lehetnek diakónusok, az igenis még ragyogóbbá teheti a papok nőtlenségét, mint a szabadság lelkétől övezett karizmát.

A hozzászólások az állandó diakonátus visszaállításának teológiai alapvetését is jelentették. Néhány zsinati atya arra a tényre hívta fel a figyelmet, hogy az állandó diakonátus problémája nem egyszerűen fegyelmi kérdés, hanem valóban teológiai probléma. A diakonátus, lévén a szent egyházi hierarchia egyik foka, már a kezdetektől az egyházi struktúra része. Amikor a zsinat felélesztette az állandó diakonátust, nem változtatta meg az egyház alkotó elemeit, csupán ismét visszahozta azt, ami feledésbe merült. Gyakran idézték a Trienti Zsinat (1545–63) tanítását (23. ülőszak, 17. kánon). Az atyák úgy vélték továbbá, hogy a diakonátus szentség, amely kegyelmet közvetít és eltörölhetetlen jegyet ad. A diakónust nem olyannak kellene tekinteni, mint az egyházban szolgálatot teljesítő világit, mivel a diakonátus egy sajátos hivatal gyakorlásához való kegyelmet közvetít. Így a diakónus nem a világi apostolkodás legmagasabb fokára emelt laikus, hanem

²⁸ A zsinat 1963. október 4-től 30-ig tárgyalta a hierarchia szerkezetéről szóló fejezetet.

a hierarchia tagja, a szentelés pillanatában kapott szentégi kegyelem és az eltörölhetetlen jegy következtében. Mivel az állandó diakónusok feltételezhetően a laikus nép körében, a világban élnek és dolgoznak, betölthetnék „a hierarchia és a hívek közötti híd” szerepét. A zsinati atyáknak az volt tehát a céljuk, hogy visszaállítsák a diakonátust, mint a hierarchia állandó fokát, amelynek feladata, hogy laikusok módjára hassa át a világi társadalmat. Az állandó diakonátust nem papi hivatásnak, hanem az egyházat szolgáló megkülönböztetett tisztségnek tekintették. Így felhívó jel lehet az egyház számára, hogy legyen ő is Krisztus és Isten szolgálóleánya. A diakónusi jelenlét következtetésképp az alázatosság és a szolgálat szellemében újíthatja meg az egyházat.

Akadtak olyanok is, akiknek ellenvetései voltak az állandó diakonátus visszaállításával kapcsolatban.²⁹ Néhány atya azt hangsúlyozta, hogy az állandó diakonátus nem oldaná meg a paphiány problémáját, mivel a diakónusok nem helyettesíthetik mindenben a papokat. Néhányan aggodalmuknak adtak hangot azt illetően, hogy ha nős férfiakat vesznek fel diakónusnak, az veszélyeztetheti a papi nőtlenséget. Így egy olyan klerikus csoport jönne létre, amely alacsonyabban van, mint a világi intézmények tisztasági fogadalmat tett tagjai. Egy kevésbé veszélyesnek tűnő megoldást javasoltak: a lelkipásztori munkában nagyobb számban vegyenek részt világi alkalmazottak, férfiak és nők, valamint a világi intézmények tagjai.³⁰

A *Lumen Gentium* 1964. november 21-én kihirdetett végső szövege tartalmaz néhány, a zsinat által elfogadott ellenvetést az állandó diakonátus mint a latin egyházi hierarchia sajátos és állandó fokozata visszaállítását illetően.³¹

²⁹ Anicetus Fernández, Joseph Drzazga, Franciscus Franic, Dinus Romoli, Petrus Cule, Joseph Carraro, Victorius Costantini

³⁰ F. Spellmann bíboros, uott, 83; p. A. Fernandez, uott, 424; mons. Victorius Costantini, uott, 447.

³¹ LG 28a Krisztus, akit az Atya megszentelt és a világba küldött (*Jn 10,36*), apostolai által saját fölszenteltségének és küldetésének részeseivé tette utódaikat, a püspököket, akik szolgálatuk hivatalát az Egyházban különböző fokokban egyes személyeknek törvényesen átadták. Így az isteni alapítású egyházi szolgálatot különböző rendekben gyakorolják azok, akiket már ősidőktől fogva püspököknek, áldozópapoknak, diakónusoknak hívnak.

LG 29. A hierarchia alsó fokán állnak a diakónusok, akik „nem papságra, hanem szolgálatra” kapják a kézfeltételt. A szentségi kegyelemben megerősödve szolgálnak Isten népének a liturgia, az ige és a szeretet diakóniájában a püspökkel és papi testületével közösségben. A diakónus feladata, ha az illetékes hatóság megbízza vele, hogy ünnepélyesen kiszolgáltassa a keresztséget, őrizze és kiossza az Eucharisziát, az Egyház nevében eskessen és megáldja a házassulókat; elvigye a szent Útravalót a haldoklóknak, Szentírást olvasson a híveknek, oktassa és buzdítsa a népet, vezesse a

Az LG 28a szerint a II. Vatikáni Zsinat visszaállítja a diakonátust, mint a hierarchia sajátos és állandó fokát, valamint elismeri, hogy a diakonátus isteni alapítású egyházi hivatal, úgy, ahogyan a történelem folyamán kialakult. Végül tehát hitbeli érv, sőt, annak elismerése igazolja a zsinati döntést a diakonátus visszaállításáról, hogy a Szentlélek ajándéka a szent rendek komplex valóságában van meg. Az LG 29 pedig egy „körülmenyekből fakadó érv”-nek nevezhető indoklást mutat be az állandó diakonátus visszaállítására.³² A II. Vatikáni Zsinat látta, hogy a diakónusoknak olyan feladatokkal kell foglalkozniuk, amelyek nagyon szükségesek az egyház életében, ám amelyeket számos vidéken nehéz megvalósítani a latin egyház jelenleg érvényes fegyelme miatt. Jelen helyzet paphiányból fakadó gondjai megoldásra várnak. A hívekről való gondoskodás (*pro cura animarum*) meghatározó összetevője az állandó diakonátus helyi egyházban való visszaállításának. Az állandó diakonátus visszaállításától tehát azt várják, hogy ne csak periférikus, hanem komoly pasztorális feladatokat lásson el. Részben ez a magyarázata annak, miért a helyi püspöki karoké, és nem a pápáé a felelősség annak eldöntésében, hogy szükséges-e ilyen diakónusok felszentelése, mivel a püspökök közelebbről ismerik a helyi egyházak igényeit.³³

Érdemes továbbá azt megjegyezni, hogy állandó diakónusok lehetnek érettebb korú férfiak (*viris maturioris aetatis*), és nők férfiak is, de a cölibátus törvénye a fiatalabb korúakra érvényes marad. Az LG erre nem ad magyarázatot. Ám a zsinati viták azt mutatják, hogy az atyáknak az volt a szándéka, hogy az állandó diakonátusból egy olyan rendet alkossanak, amely szorosabban köti össze a szent hierarchiát és a világiak civil életét.

hívek istentiszteletét és imádságát, kiszolgáltassa a szentelményeket és temessen. A szeretet és a szolgálat feladataiban elmerülve a diakónusok emlékezzenek Szent Polikárp intelmére: „Irgalmasan és sérényen éljete az Úr igazsága szerint, aki mindenkinek szolgálja lett.”.

Mivel pedig ezeket az Egyház életéhez nagyon szükséges hivatalokat a latin Egyház ma érvényes fegyelme szerint számos vidéken csak nehezen lehet betölteni, a jövőben helyre lehet állítani a diakonátust, mint az egyházi hierarchia sajátos és állandó fokozatát. A különféle területeken az illetékes püspöki karokra tartozik, hogy a pápa jóváhagyásával eldöntse: vajon alkalmas-e és hol alkalmas diakónusokat beállítani a lelkek gondozásába. A római pápa hozzájárulásával diakónussá lehet szentelni érettebb korú házasság és alkalmas fiatal férfiakat is; az utóbbiak számára azonban a cölibátus törvényének továbbra is érvényben kell maradnia. (forrás: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.html#LG28)

³² RAHNER II. 227.

³³ RAHNER I. 541-552.

Az AG 16-ban³⁴ más érveket láthatunk. A zsinat itt nem csupán a paphiány miatt állítja vissza az állandó diakonátust. Vannak olyan férfiak, akik már ténylegesen diakónusi szolgálatot teljesítenek. Ők a kézfeltételnek köszönhetően jobban megerősödnek, és közelebb lépnek az oltárhoz, s a diakonátus szentségi kegyelmével majd hatékonyabban tölthetik be tisztüket. A II. Vatikáni Zsinatot itt nem csupán a pasztorális gondok, hanem a néhány közösségben meglévő diakónusi szolgálat elismerésének szükségessége készítette erre a döntésre. A diakonátus szentségi kegyelmével kívánja megerősíteni azokat, akik diakónusi szolgálatot teljesítenek vagy ennek karizmájával rendelkeznek.

A *Lumen Gentium* és az *Ad Gentes* dokumentumokkal előremozdulás történt a zsinat szándékaiban. E dokumentumok nem csupán a diakonátus, hanem a szentség valódi természetének értelmezését illetően is nagy jelentőséggel bírnak. Az állandó diakonátus visszaállítása mellett három fő érvet különíthetünk el. Először is a diakonátus, mint a rend sajátos fokának visszaállítása lehetővé teszi, hogy újra felismerjük a szent hierarchia Isten által akart alkotóelemeit. Másodszor: kielégíti a paphiánytól szenvedő közösségek pasztorális igényeit. Végül pedig megszilárdítja, megerősíti és az egyházi szolgálatba jobban bekapcsolja azokat, akik már *de facto* gyakorolják a diakónusi szolgálatot.

A II. Vatikáni Zsinatnak hat olyan dokumentuma van, amely a diakonátussal kapcsolatos tanításokat tartalmaz: *Lumen Gentium*, *Ad Gentes*, *Dei Verbum*, *Sacrosanctum Concilium*, *Orientalium Ecclesiarum* és *Christus Dominus*.

A II. Vatikáni Zsinat elismeri, hogy a diakonátus a szent rendek egyike. Az LG (29a) megállapítja, hogy a diakónusok a hierarchia legalsó fokán állnak. Szentségi kegyelembe megerősödve szolgálnak, és nem a papságra, hanem a szolgálatra kapják a kézfeltételt. A II. Vatikáni Zsinat azt tanítja, hogy Krisztus Isten népének gondozására és gyarapítására szent tisztségeket alapított. A szent hatalom oly módon adatott a Krisztus Testét szolgáló tisztségviselőknek, hogy mindenki elérhesse az üdvösséget.³⁵ A többi szent

³⁴ AG 16 Ahol a püspöki konferenciák alkalmasnak ítélik, vissza kell állítani az állandó diakonátus rendjét az Egyházzal szülő konstitúció rendelkezése szerint. Tanácsos ugyanis, hogy azok a férfiak, akik ténylegesen diakónusi szolgálatot teljesítenek – mint katekéták hirdetik Isten igéjét, a plébános vagy a püspök nevében távol eső keresztény közösséget vezetnek, szociális és karitatív szervezetekben dolgoznak – megerősödjenek az apostoloktól áthagyományozott kézfeltétel által és közelebb kerüljenek az oltárhoz, hogy ezáltal a diakonátus szentségi kegyelmével hatékonyabban tölthessék be tisztüket.

(forrás: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_14.html)

³⁵ LG 18a

tisztségviselőhöz hasonlóan a diakónusokat is az egyház gyarapodására és az üdvterv megvalósítására kell tehát felszentelni.

A tisztségeken belül a papság teljességét birtokoló püspökök a közösség szolgálatát (*communitatis ministerium*) vállalják fel. Isten helyett állnak a nyáj élén, mint tanítók, papok és pásztorok. A diakónusok a papokkal együtt segítik a püspököket feladataikban.³⁶ Az alsóbb fokú szolgálatban lévő diakónusok Krisztus, a legfőbb pap küldetésének részeseiként feladatuk hűséges teljesítése révén növekednek a szentségben.³⁷ Bár a hierarchián belül különböző fokokat foglalnak el, mégis mindhárom rend tagjai megérdemlik, hogy az üdvösség szolgáinak³⁸ nevezzék őket, mivel a hierarchikus közösségben egyetlen egyházi szolgálatot gyakorolnak. Szorosan értelmezve a diakónusok Krisztus küldetésében részesednek, de nem ugyanabban a küldetésben, mint a püspök vagy a pap. Mindazonáltal az ilyen részesedés konkrét módozatait a hierarchián belüli közösség igényei határozzák meg. Anélkül, hogy a papok és diakónusok rendjét degradálná a hierarchián belül, a hierarchikus közösség Krisztus egységes küldetésébe helyezi őket, amely küldetésből a különféle rendek különböző fokokban részesülnek.

A zsinat által a diakónusra bízott feladatok azt is tükrözik, hogyan látja a zsinat a diakónusok rendjét. Érdemes szem előtt tartani, hogy a II. Vatikáni Zsinat szerint valamennyi szent szolgálat alapfeladata Isten népének gondozása és eljuttatása az üdvösségre. Ezért az LG (29b) kimondja, hogy az állandó diakonátust vissza lehet állítani, ha az illetékes hatóságok úgy döntenek, hogy szükség van diakónusok kiválasztására, akár a nős férfiak közül is. Valamennyi feladat, amelynek ellátásával a diakónusokat megbízzák a következő alapvető köteleességek teljesítésének szolgálatában áll: az egyház építése és a hívekről való gondoskodás.

A sajátos feladatok között az LG (29a) az Isten népének tett szolgálatot jelöli meg a liturgia, az Ige és a szeretet hármasságában. A diakónusok sajátos feladatai tehát az ilyen szolgálatok közé tartoznak. A liturgia szolgálatát a *Lumen Gentium* részletesen kifejti. Ez jelenti a keresztség ünnepélyes kiszolgáltatását,³⁹ az Oltáriszentség őrzését és kiosztását, azt, hogy az egyház nevében eskessen és megáldja a házasulandókat, hogy elvigye a szent útravalót a haldoklóknak, hogy vezesse a hívek istentiszteletét és imádságát, hogy kiszolgáltassa a szentelményeket, végezetül pedig azt, hogy elvégezze a temetési szertartásokat. Tanítási feladata abból áll, hogy szentírást olvasson a híveknek, oktassa és buzdítsa a népet. A DV (25a) és a SC (35) a diakónusokat azok közé sorolja, akik jogszerűen látják el az Ige szolgálatát.

³⁶ LG 20c

³⁷ LG 41d

³⁸ LG 16a

³⁹ SC 68

A „kormányzói” funkció mint olyan, nincs megemlítve, helyette inkább a szeretetszolgálat kifejezés szerepel. Irányításról viszont történik említés.

A *Lumen Gentium*-ban leírtak alapján világos, hogy a diakónusnak mindenekelőtt liturgikus és szentségi feladatai vannak. Nem kerülhetjük ki azonban a „non ad sacerdotium, sed ad ministerium” diakónusi szentelés sajátos minőségére vonatkozó kérdést. A *Lumen Gentium*-on alapuló diakónusi szolgálat formája a *sacerdotium* és a *ministerium* értelmének alaposabb megvizsgálására sarkall bennünket.

Az *Ad Gentes* másfajta képet fest az állandó diakonátusról. Ez már abból is látható, amilyen feladatokat a diakónusokra ruház, valószínűleg azért, mert a missziós területek tapasztalatából indul ki. Először is keveset szól a diakónus liturgikus szolgálatáról. Isten Igéjének hirdetéséről a katekizmus kapcsán ejt szót. A „kormányzói” feladatot az AG 16f-ben fejti ki részletesen. A diakónusok a plébános vagy a püspök nevében a távol eső krisztushívő közösséget vezetik, a szociális és karitatív szervezetekben a jótékonytárgyat gyakorolják.

A II. Vatikáni Zsinat kissé bizonytalannak tűnik a visszaállított állandó diakonátus leírását illetően. A dogmatikusabb jellegű *Lumen Gentium* kissé dagályosan mutatja be a diakónus liturgikus és szentségi szerepét. A missziós szemléletű *Ad Gentes* a diakónus alakjának és kormányzói feladatának inkább az irányító és karitatív funkcióit hangsúlyozza. Érdekes megfigyelni, hogy a zsinat egyik részben sem kéri azt, hogy az általa javasolt állandó diakonátus formája egy korábbi változat visszaállítása legyen, hanem a *diakonátus állandó gyakorlásának elvét* állítja vissza.⁴⁰ Miután a zsinat rögzítette az állandó diakonátus visszaállításának lehetőségét, nyitottnak mutatkozott azok iránt a formák iránt, amelyeket a diakonátus ölthet a jövőben, a pasztorális igényeknek és az egyházi gyakorlatnak megfelelően, ám mindig a Hagymányhoz hűen. Nem lehetett azt várni a II. Vatikáni Zsinattól, hogy jól körülhatárolja az állandó diakonátus formáját, hiszen a pasztorális életben, az állandó diakonátust illetően, a püspökséggel és a presbiterséggel ellentétben űr tátongott. A legtöbb, amit tehetett, hogy megteremtette a lehetőséget az állandó diakonátus, mint a hierarchia sajátos és állandó fokozata, valamint egy állandó életforma visszaállítására, továbbá, hogy néhány, kissé bártortalan általános teológiai elvvel szolgált, és hogy rögzített néhány általános gyakorlati normát. Ezek után nem tehetett mást, mint hogy várta, hogy fokozatosan kifejlődjön az állandó diakonátus mai formája. Összegzőként: a zsinat jól látható határozatlansága és bizonytalansága arra ösztönözheti az egyházat, hogy az egyházi gyakorlat, a kanonizálás és a teológiai reflexió segítségével folytassa a diakonátusra bízott szolgálat körülhatárolását.⁴¹

⁴⁰ BORRAS – POTTIER 20.

⁴¹ KERKVOORDE 155.

AG	Ad Gentes (forrás: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_14.html)
BORRAS-POTTIER	BORRAS, Antonio– POTTIER, Bernard.: <i>La grâce du diaconat</i> , Bruxelles 1998
DIDASCALIA	<i>Didascalia Apostolorum</i> , ed. by H. CONNOLY, Oxford 1969
DUCHESNE	DUCHESNE, Louis: <i>Le Liber Pontificalis I</i> , Paris 1981
HORNEF	HORNEF, Josef: <i>Die Anfänge des Diakonaterneuerung. Insbesondere: Der Diakon auf dem Konzil. In: Der Diakon. Ein Werkbuch für den deutschsprachigen Raum</i> (szerk. A. FISCHER, H. KRAMER, H. VORGRIMLER) Freiburg 1970.
NOVELLAE	JUSTINIANUS, <i>Novellae</i> In: <i>Corpus Juris civilis</i> (szerk.) KRIEGLER, Abraham, Leipzig 1887
KERKVOORDE	KERKVOORDE, Augustinus: <i>Esquisse d'une Théologie du diaconat</i> , in P. WINNINGER – Y. CONGAR (szerk.), <i>Le diacre dans l'Église</i> , Paris 1966
KRAMER	KRAMER, Hannes: <i>Diakónia és diakonátus</i> in: <i>Mérleg</i> 1974. évfolyam 3. szám (Boór János interjúja)
LANGGÄRTNER	LANGGÄRTNER, Georg: <i>Geschichte des Diakonates. Gründe für seine Neubelebung. Der Diakon heute</i> Würzburg 1969
LG	Lumen Gentium (forrás: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.htm)
RAHNER I.	RAHNER, Karl: <i>Die Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils über den Diakonat</i> . In: <i>Schriften zur Theologie VIII</i> . Einsiedeln 1967
RAHNER II.	RAHNER, Karl: <i>L'enseignement de Vatican II sur le diaconat et sa restauration</i> , in P. WINNINGER – Y. CONGAR (ed.), <i>Le diacre dans l'Église</i> , Paris 1966
SC	Sacrosantum Consilium (forrás: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_01.htm)
SZUROMI I.	SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem: <i>Bevezetés a katolikus hit rendszerébe</i> Budapest 2004
SZUROMI II.	SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem: <i>Egyházi intézménytörténet</i> Budapest 2003

Eine kurze Darstellung der kirchlichen Verfassungsgeschichte des diakonischen Ordens

Zusammenfassung

In der Abhandlung wird die Geschichte des Instituts der Diakone dargelegt. In dem kirchlichen Verfassungsrecht kommt den Klerikern unter den natürlichen Personen eine beachtliche Rolle zu. Die untere Stufe des priesterischen Ordens ist der Diakonus. Bereits in dem Neuen Testament wird von seiner Gründung und seiner erfolgreichen Tätigkeit berichtet. Der Erscheinungsvorgang dieses Instituts wird dargestellt, dann verschwindet es in dem 5. Jahrhundert, und es verharrt lediglich in einer Übergangsstufe in dem Mittelalter. Die Frage des Diakonats ergab sich auf dem Konzil von Trient, jedoch wurde es mit Dauercharakter erst auf dem Zweiten Vatikaner Konzil wiederhergestellt. Das Institut befindet sich seither in ständiger Entwicklung. Der zweite Teil der Abhandlung befasst sich mit der jüngsten Vergangenheit. Auf dem Zweiten Vatikaner Konzil entfaltete sich eine heftige Debatte über die Wiederherstellung des Diakonats. Es wurde von vielen unterstützt, aber viele waren dagegen. Letztendlich wurde für die Wiederherstellung entschieden, diese Tatsache wird in der Abhandlung ausführlich dokumentiert. In der Weltkirche besteht die Möglichkeit zur Vollerfüllung dieses Berufs seit den siebziger Jahren, während es in Ungarn seit den 90er Jahren möglich ist. Die Abhandlung bezweckt die zweitausend Jahre alte Geschichte jenes Instituts vorzustellen, dessen Entwicklung von Tag zu Tag auf der Spur zu folgen ist, auch die Absicht der Gründer wird in Betracht gezogen, und die Geschichte des Instituts in den ersten fünfhundert Jahren wird mit den Ansprüchen und Herausforderungen der Gegenwart verglichen.